

Kormányzati pozícióban

Harold Wilson politikai pályafutása az Attlee-kabinet idején 1945-1951

Az 1945-ös parlamenti választás két szempontból is fordulatot jelentett a brit Munkáspárt történetében. Egyrészt a Labour 392 mandátumával abszolút többséghez jutott az alsóházban, így a kormányalakítás során már nem szorult rá a liberálisok támogatására. Másrészt ekkor jutottak be először a parlamentbe azok az ambiciózus fiatal politikusok (Hugh Gaitskell, Harold Wilson, James Callaghan), akik Attlee visszavonulásától a Callaghan - kormány bukásáig meghatározó szerepet játszottak a párt arculatának formálásában. Harold Wilson, aki 1939-től volt tagja a Munkáspárt Liskeard városi alapszervezetének, 1943 karácsonyán fedte fel főnöke, Gwilym Lloyd George energiaügyi miniszter előtt, hogy indulni kíván a legközelebbi választásokon. Miután az 1944. február 9-i jelölógyűlést követően bekerült a potenciális képviselő aspiránsok közé,¹ először Peterborough jelöltségére pályázott, végül a gyerekkorában megismert Merseyside területén lévő, Liverpoolhoz közeli Ormskirk választókerületben indult a mandátumért.² A független, de rendkívül tekintélyes Stephen King-Hall kapitány kemény ellenfélnek ígérkezett, ám személyes kötődésein túl az is növelte Wilson esélyeit, hogy 1945. január elsejétől az OBE – *Order of British Empire* (Brit Birodalmi Érdemrend) – tulajdonosai közé tartozott.³

A sikeres választási szereplés után, Nagy-Britannia mindenkori kormányának 1900 óta legfiatalabb tagjaként,⁴ a Munkaügyi Minisztérium *junior minister* (miniszterhelyettes) pozíciójában, mint az építésügyi vezetőjének helyettese a háború utáni rekonstrukció legszűkebb keresztmetszetével, az építőanyagellátással kezdett foglalkozni. Attlee kormányzásának első két évében a lakáskérdés volt a legégetőbb társadalmi probléma, ugyanis az 1938. évi 12 milliós lakásállományból 208.000 teljesen romba dőlt, 250.000 használhatatlanná vált, míg további negyedmillióban igen súlyos károk keletkeztek.⁵ 1947-ig 300.000 állandó és 200.000 ideiglenes elhelyezésre szolgáló lakóingatlant kellett volna tető alá hozni, azonban a keretszámokat az előbbi kategória javára módosították,⁶ hiszen a nagyszabású lakásépítési program megvalósításához egyaránt hiányzott munkaerő és építőanyag. A szükséges források sem

---

¹ Ben PIMLOTT: *Harold Wilson*. HarperCollinsPublishers, London, 1992. 81-87.

² Leslie SMITH: *The Authentic Portrait of Harold Wilson*. Charles Scribner's Sons, New York, 1964. 87-88.

³ Philip ZIEGLER: *Wilson. The Authorised Life of Lord Wilson of Rievaulx*. Weidenfeld & Nicolson, London, 1993. 39-40.

⁴ The Times 1945. VIII. 23.

⁵ Michael FOOT: *Aneurin Bevan. A Biography*. Volume Two: 1945-1960. Atheneum, New York, 1974. 63-67.

⁶ The Labour Party 45th Annual Conference June10 to June14 1946. London, Transport House, 1947. 63.

álltak igazán rendelkezésre, mivel az USA 1945 augusztusában felmondta a „lend-lease” egyezményt, amelyet a John Maynard Keynes által kilobbizott 3,75 milliárd dollár kamatmentes kölcsönrel sem sikerült pótolni.⁷ Washington ugyanis feltételül szabta, hogy 1947 végére konvertibilissá kell tenni a fontot, amely az infláció miatt csak megszorítások révén volt elérhető. Clement Attlee hiába ígerte a választási manifesztumban, hogy a lakásépítés ugyanolyan prioritást kap, mint a haditermelés a háború idején,⁸ Wilson 1946. augusztus 8-án kénytelen volt beismerni: „Az újjáépítési terv egyszerűen nem működik”.⁹ Az érintett miniszterek augusztus 20-i találkozásán komoly vita volt arról, hogy a nyomorúságos lakáshelyzet miatt egyre többen, köztük háborús veteránok önkényesen fészkelik be magukat használaton kívüli katonai objektumokba, majd négy nappal később az elit West End területén egy körülbelül 1.500 főből álló csoportosulás jó néhány háztömböt kerített a hatalmába.¹⁰ A *Communist Party of Great Britain* (Nagy Britannia Kommunista Pártja) azzal a nyilvánvaló szándékkal szervezte az akciót, hogy kiélezze a társadalmi ellentéteket, és egy országos méretű házfoglalási hullám előtt felmérje, az állam meddig hajlandó elmenni a rend helyreállításának során. A megmozdulásnak azonban volt egy szépséghibája: az elfoglalt lakások többségét már kisajátították az East Enden a bombázás miatt fedél nélkül maradt munkáscsaládok elhelyezésére. A házfoglaló mozgalom 14 vezetője összeesküvés vádjával bíróság elé került, amely sokat rontott a Labour népszerűségi mutatóin.¹¹

Az illegális lakásfoglalók tevékenységéből származó probléma megoldásában Wilson már nem vehetett részt: 1946 októberétől a FAO – *Food and Agriculture Organisation* (ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Világszervezet) – megalakításának előkészítésében közreműködő brit küldöttség vezetésére kapott megbízatást.¹² Az 1946-os esztendőben az Egyesült Államok és Kanada kivételével világszerte katasztrofálisan rossz volt a termés, így Lord John Boyd Orr FAO-elnök az egész világra kiterjedően szerette volna érvényesíteni a Keynes által javasolt központi beszerzési, készletezési és elosztási jogosítványokat.¹³ Wilson azonban úgy vélekedett, hogy a FAO munkája ne csak az akut gabonaválság kezelésére korlátozódjon, hanem globálisan kell olyan feltételeket kialakítani, hogy az átlagember életét ne fenyegetse az élelmiszerhiány, miközben az agrárszféra és az élelmiszeripar megfelelő garanciák révén el tudja kerülni a 20-as, 30-as évekre jellemző túltermelést. A mezőgazdasági

---

⁷ Jeremy BLACK: *Convergence or Divergence? Britain and the Continent*. Macmillan, London, 1994. 233.

⁸ Clement ATTLEE: *Twilight of Empire. Memoirs of Prime Minister Clement Attlee by Francis Williams*. A. S. Barnes and Co. New York, 1962. 85-89.

⁹ Harold WILSON: *Memoirs. The Making of a Prime Minister*. Weidenfeld & Nicolson, London, 1986. 82.

¹⁰ Daily Herald 1946. VIII. 21.

¹¹ Austen MORGAN: Harold Wilson. Pluto Press, London, 1992. 110-116.

¹² Daily Herald 1946. X. 5.

¹³ ATTLEE (1962): 136-148.

kibocsátás az újabb technikai forradalomnak köszönhetően 1938-hoz viszonyítva 40%-kal emelkedett, ezért a brit küldöttség azt indítványozta, hogy a felesleges árualap erkölcsileg igen aggályos megsemmisítését központi ármegállapodással, valamint a nemzeti termelés és a nemzetközi szintű felhalmozás koordinációjával próbálják kiküszöbölni. A termények és mezőgazdasági eredetű nyersanyagok készletezését az újonnan létesítendő Nemzetközi Tartalékezelési Hatóságra kívánta rábízni, amely az árak csökkenése esetén azonnal intervenciós felvásárlásba kezd, majd a piaci viszonyok változásával értelemszerűen csökkenti a tartalékok nagyságát. Az elmaradott országok számára alacsonyabb áron történő élelmiszerexport lehetőségével viszont nem tudott egyetérteni, mondván a szegény régiók nem támaszkodhatnak a végtelenségig a fejlett világ segélyeire. „*A FAO csupán a szervezésben és a források, megkérésében játszon szerepet, a gátépítési és a talajjavítási munkálatokat az érintett országoknak kell véghezvinni*”.¹⁴ A megegyezés a szabad kereskedelem elvéhez ragaszkodó amerikai küldöttség magatartásának betudhatóan végül elmaradt, a fejlődő világ India vezetésével mégis az angolokat tette felelőssé.¹⁵ Mivel magyarázható, hogy a progresszív megközelítés ellenére több kérdésben is „*konzervatívabbá*” vált Wilson felfogása? Valószínű, hogy a fizetési mérleghiánnyal küszködő London nem volt érdekelt abban, hogy az élelmiszerárakat az indokoltnál magasabb szinten rögzítsék, de azt sem támogatta, hogy a kedvezményes vásárlás lehetőségével túl sokan élhessenek, mondván az exportőrök a fejlett országokon próbálják meg behajtani a kedvezmények miatt keletkezett bevételkiesést.

A delegáció jelentésének parlamenti vitájával párhuzamosan az ország megdöbbenet vett tudomásul Ellen Wilkinson, a népszerű oktatási miniszter halálhírét. A várható kormányátalakítást illetően a legtöbb megfigyelő arra számított, hogy George Tomlison szerezheti meg a néhai miniszter asszony pozícióját, így értelemszerűen Harold Wilson lesz a munkaügyi miniszter. Aneurin Bevan egészségügyi miniszter viszont kialakulta, hogy a két tárca közötti jobb koordináció végett helyettese, Charles Key legyen az utód. Wilson csalódottan fogadta a döntést, majd posztját megőrizve iparfejlesztési kérdésekkel kezdett foglalkozni.¹⁶ Ez utóbbi nagyon hálátlan feladatnak bizonyult, mivel, mint illetékes államtitkár az ellátási nehézségek nyomán megfogalmazódó ellenzéki bírálatok keresztútjába került. Amikor 1947 februárjában a szűkösen rendelkezésre álló fa és festékkészletekre való tekintettel minden 10 fontnál nagyobb értékű építési munka engedélykötelessé vált, majd megszűnt a havi 2 fontos, szabadon felhasználható javítási keret egy összegben történő felhasználása, az ellenzék tiltakozott, mondván az állam nem korlátozhatja a magánlakások otthonosabbá tételét. Wilson azonban rá-

---

¹⁴ House of Commons Official Report. February 6 1947. HANSARD VOL. 432. 1986-2004.

¹⁵ Harold WILSON: *The War on World Poverty*. Victor Gollancz Ltd. London, 1953. 46-47.

¹⁶ Ernest KAY: *Pragmatic Premier. An Intimate Portrait of Harold Wilson*. Leslie Frewin Publishers Limited, London, 1967. 27-28.

mutatott, hogy a korábbi gyakorlat folytatásával az építőanyagok, és a szakmunkások iránt kielégíthetetlen kereslet alakulna ki, amely elvonná a forrásokat az elhanyagolt lakónegyedek felújításától, valamint az ipar modernizációjához elengedhetetlenül szükséges új gyárak építésétől. A kormány csak a nem feltétlenül szükséges munkálatok halasztását kérte, ugyanis a hibaelhárításra nem volt érvényes a 2 fontos limit, amennyiben a tulajdonos nem használt fizetett munkaerőt. Az utóbbi keret túllépése esetén az önkormányzatok csak feltűnően nagyszabású átalakításnál tagadták meg az engedélyt, hiszen az évtizedekig elhanyagolt villák felújítására nem a háború utáni időszak volt a legalkalmasabb.¹⁷ A politikus számára az építőipar gondjain kívül a tankönyvellátás anomáliái okozták a legtöbb problémát, ahol nem annyira a papír, mint inkább a könyvnyomtatás volt a szűk keresztmetszet. Az Oktatásügyi Minisztérium saját hatáskörben meg tudta határozni a tankönyvek publikálási sorrendjét, de nem tudta felgyorsítani a nyomdaipar rekonstrukcióját. A szükséges berendezések leszállítására a hazai cégek és a külföldi gyártók is csak másfél-két éves átfutással vállalkoztak, de az egyetemi hallgatók inkább azért kerültek nehéz helyzetbe, mert sok oktató ragaszkodott hozzá, hogy a vizsgakövetelmény egy-egy tankönyv meghatározott kiadására épüljön. A hiány enyhítésére a hadsereg feleslegessé vált könyvtárait átadták a műszaki fakultásoknak, megkönnyítették az importot, valamint a végzősöktől próbálták visszaszerezni a tankönyveket, ugyanakkor a minisztérium a korlátozott papírfelhasználás ellenére is jóváhagyta a tankönyvpályázatok közel 80%-át.¹⁸ A kormány megítélésének az sem tett jót, hogy 1946-47 fordulóján Nagy-Britannia az évszázad legkeményebb telével volt kénytelen szembenézni, az áram és tüzelőanyag szűkössége miatt a gyárak többségében leállt a termelés, de a lakossági fogyasztók számára is több óras volt az áramszünet.¹⁹ A konzervatívok a szénkitermelés nehézségeire hivatkozva Emanuel Shinwell lemondását követelték, Attlee viszont ragaszkodott hozzá, hogy az energiaügyi miniszter a NUM – *National Union of Miners* (bányászszakszervezet) – és a kormány közötti megállapodás szentesítésig hivatalban maradjon.²⁰ Noha a bérrendezésnek, valamint a munkakörülmények javításának premisszájaként szerepelt az ágazat megújulása, Shinwell a köztulajdonba vétel jóvoltából le tudta szerelni a dolgozók elégedetlenségét,²¹ amely így nem torkollott a franciaországihoz hasonló zavargásokba, amely a csendőrség és a CRS – *la Compagnie Républicaine de Sécurité* (Köztársasági Biztonsági Testület, a rohamrendőrség) brutális fellépésével végződött.²²

---

¹⁷ House of Commons Official Report. February 27 1947. HANSARD VOL. 433. 2410-2426.

¹⁸ House of Commons Official Report. March 14 1947. HANSARD VOL. 434. 1807-1810.

¹⁹ EGEDY Gergely: *Nagy - Britannia története*. Aula, Budapest, 1998. 225.

²⁰ William T. Rodgers(ed.): *Hugh Gaitskell*. Thames and Hudson, London, 1964. 89.

²¹ Roy MASON: *Paying the Price*. Robert Hale Limited, London, 1999. 41-42.

²² Jean LACOUTURE: *De Gaulle. The Ruler 1945-1970*. W. W. Norton & Company. New York, 1992. 134.

Wilson március közepén azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy a Hugh Dalton vezetésével működő vizsgálóbizottság előtt a Kereskedelmi Minisztérium erőfeszítéseinek gyengeségével magyarázta az ipari rekonstrukciós program kudarcát. Amint a vádbeszédnek sem utolsó jelentés elkészült, a kormányfő a munkaügyi minisztert és helyettesét is magához kérette. Wilsonban gyanú támadt, hogy mind a ketten hivatalos megrovásban részesülnek, hiszen a lakásfoglalókkal kapcsolatos kormányzati politikára tett bíráló megjegyzései miatt már tapasztalatból ismerte a miniszterelnöki reakciók életét. Am megrovás helyett kinevezést kapott a *Secretary of Overseas Trade* (tengerentúli kereskedelemért felelős miniszter-helyettes) posztjára.²³ Wilson programbeszédében hangsúlyozta, hogy meg kell ragadni a Szovjetunióval kötendő kereskedelmi szerződés adta lehetőségeket, a dollárért történő export felfuttatását ugyanis negatívan befolyásolja az ipar nem kielégítő versenyképessége, valamint az indokolatlanul nagy számban létező, nem vámjellegű kereskedelmi korlátozás. Egyben arra is felhívta képviselőtársai figyelmét, hogy „*az ITO – International Trade Organisation (Kereskedelmi Világszervezet) önmagában nem oldja meg az ország versenyképességével kapcsolatos problémákat, ez csupán az alacsonyabb termelési költségek és a modernizáció révén érhető el. Az egyezménynek viszont egyértelműen a vámháború lehet az alternatívája, noha semmiképpen sem lenne kívánatos, hogy a brit ipar megint védővámok mögé bújva térjen ki a megújulás elől*”.²⁴

A parlamenti nyilatkozattal egy időben nyugtalanító dolgok történtek a Külügyminiszterek Tanácsának moszkvai ülésén, ahol a kiéleződő ideológiai konfliktus miatt a három nagyhatalom már nem tudott megállapodni Németország sorsáról. Bevin, aki az idegesség miatt szívrohamot kapott, a tárgyalások között fabeszerezés ügyében konzultált Sztálinnal, aki viszont a tárgyalások előfeltételként szabta, hogy a London engedje el a háború alatti brit áruszállítások ellenértékének 25%-át, vagy járuljon hozzá az átütetetéséhez.²⁵ Wilson április 12-én Moszkvába repült, hogy a kormányfő megbízásából figyeljen a külügyminiszter egészségére, ugyanakkor megpróbálja kideríteni, hogy lehetséges volna-e egy bilaterális kereskedelmi megállapodás, de a sztálini premissza miatt csupán annyit ígérhetett: kikéri a miniszterelnök és a pénzügyminiszter véleményét.²⁶ Cripps támogatta az elképzelést, mondván a készpénzes gabonavásárlás, valamint fabehozatal közvetlen árucserével való kiváltása kedvező alternatíva lehet. Ez utóbbira viszont csupán az orosz relációban volt esély, mivel háborús pusztítás nyomán a Szovjetunióban komoly szükség volt sínekre és mozdonyokra a közlekedési infrastruktúra helyreállításához, valamint mezőgazdasági és faipari gépekre a két kritikus színvonalú ágazat fejlesztéséhez.²⁷

---

²³ KAY (1967): 29-32.

²⁴ House of Commons Official Report. March 24 1947. HANSARD VOL. 435. 986-999.

²⁵ WILSON (1986): 90.

²⁶ The Times 1947. IV. 19.

²⁷ PIMLOTT (1992): 100-101.

Wilson óvatosabb megközelítést javallt, mondván a GATT - *General Agreement on Tariffs and Trade* (Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény) – genfi aláírása előtt nem lenne tanácsos az oroszok felé elköteleződni, mert jelentős mértékben ronthat az Egyesült Államokkal szembeni alku-pozíció.²⁸ További nehézségeket okozott, hogy Cripps még 1946. közepén ki-látásba helyezte, hogy Moszkva megveheti a *Rolls Royce Nene* és *Derwent* haj-tóművek licencét, csakhogy időközben az oroszok tíz *Meteor* vagy *Vampire* vadászgép exportjához akarták kötni a gabonavásárlást. A vezérkar tiltakozásá-ra az üzlet ilyen formában meghiúsult, de az egy tucat repülőgépmotorra vo-natkozó követelés továbbra is fennmaradt. Attlee végül megadta a hozzájárulást az egyezkedés folytatásához, mivel a *Nene* típus egyszerűsített változata nem esett kiviteli tilalom alá, így ezt bajosan lehetett volna megtagadni.²⁹ Wilson július elején egy szakértői bizottsággal együtt visszatért Moszkvába, hogy elő-készítse a megállapodást, de az eszmecsere kis híján megszakadt, mert Anasz-táz Mikojan, az SZKP PB külgazdasági ügyekért felelős örmény származású titkára kijelentette, hogy csak félmillió tonna szállítására tud ígéretet ni.³⁰ Wilson rugalmasan kezelte a fennálló orosz tartozásokat, de legalább 700.000 tonnára szeretett volna vételi opciót elérni. A delegáció már távozni készült, amikor Mikojan azzal hívta fel Wilsont a szálláshelyén, hogy az SZKP főtitkára az 1947. évi termésből 1.250.000 tonna búza kivételére engedélyt adott. Ez ugyan elmaradt az a britek által igényelt kétmillió tonnától, de kiindu-lási alapnak elfogadták, hiszen az angol küldöttség is tisztában volt a súlyos el-látási nehézségekkel, viszont az árak tekintetében így sem sikerült megállapod-ni.³¹ Amikor hazatért, úgy érezte, a plafon is rászakadt. A delegáció gépe le-szállás közben túlszaladt a Heathrow repülőtér kifutópályáin, s emiatt maga is könnyebb sérülést szenvedett,³² de még ennél is nagyobb bajt okozott, hogy Dalton pénzügyminiszter a moszkvai tárgyalások idején, körültekintés nélkül deklaráta a font konvertibilitását. A 3,5 milliárdos amerikai kölcsön már elfo-gyott, a Marshall-segélyre viszont legkorábban december körül lehetett számí-tani, emiatt Nagy-Britannia újabb, 1,5 milliárd dollárnyi áthidaló hitelt vett fel az Egyesült Államoktól.³³ Wilson Cripps betegsége miatt főnöki útmutatás nél-kül intézte a minisztérium ügyeit, amely magában foglalta az elmaradott terüle-teken – Skócia, Észak-Anglia és Wales – végrehajtott iparosítást. A gazdasági decentralizációs program jóvoltából valamelyest sikerült enyhíteni a déli or-szágrész túlszűfoaltságán, ám ennél is fontosabb vívmány volt, hogy a két világ-háború között recesszióval sújtott körzetekben minimálisra csökkent a munka-

---

²⁸ Allan BULLOCK: *Ernest Bevin. Foreign Secretary 1945-1951*. Oxford University Press, Oxford, 1985. 382-395.

²⁹ LEIGH (1988): 36-42.

³⁰ Daily Herald 1947. VII. 16.

³¹ SMITH (1964): 107-116.

³² The Times 1947. VII. 26.

³³ Margaret TRUMAN: *Harry S. Truman*. William Morrow & Company, New York, 1973. 360-362.

nélküliség.³⁴ A Labour ezzel párhuzamosan köztulajdonba vette az acélipart, polgári légi közlekedést, a vasúthálózatot, míg az alsóház Wilson korábbi tanulmányaival összhangban megalkotta a közlekedési rendszerintegrációhoz szükséges jogszabályi kereteket.³⁵

Miután szeptember elején befejeződött a Bank of England működésével kapcsolatos vizsgálat, Cripps engedélyével – 1947-ben először – szabadságra ment Cornwallba. A feleségével töltött pihenésnek öt nappal később vége szakadt, tudniillik a kormányfő azonnali hatállyal magához rendelte. Wilson már az üzenet kézhezvételekor gyanította, hogy újabb személyzeti döntés áll a *Chequers* (a miniszterelnök hétvégi rezidenciája) címére szóló meghívás hátterében. A munkaebéd során megtudták, hogy a költségvetési irányszámok előzetes kiszivárogtatása miatt Dalton távozik a Pénzügyminisztériumból, feladatait a jövőben Cripps látja el, Wilson pedig átveszi a némileg csökkentett hatáskörű *Board of Trade* (Kereskedelmi Minisztérium) vezetését.³⁶ Életútjának ebben a szakaszában Harold Wilson sokkal inkább volt hivatalnok, mint politikus. Ernest Kay, újságíró, később munkáspárti képviselő így emlékszik erre az időszakra: „Fél órán át jegyzetek nélkül beszélt. Miközben őt hallgattam, másokkal egyetemben meglehetősen csalódott voltam. Beszéde annyira unalmas volt, hogy féldőben már hallani lehetett a lábdobogást és a sóhajtozást. Úgy beszélt, mintha Oxfordban, egyetemi hallgatóknak tartana előadást. Hiányzott belőle a lelkesedés. A találkozó jóval a megadott időpont előtt véget ért. Szűk, baráti körben viszont teljesen más embernek mutatkozott: nevetett, viccelődött, elszórakoztatott bennünket”.³⁷ A politikus retorikai téren ugyan még nem alkotott kiemelkedőt, ettől függetlenül, szakmai döntéseit, vagy a Labour által kitűzött célokat meg tudta értetni a hallgatósággal. Amikor sikerült lehívni a Marshall-segély első részleteit, egy exkluzív rendezvényen azt mondta a jelenlévő üzletembereknek, hogy „bármilyen mértékű is lesz a tengerentúli szubvenció, a végtelenségig nem számíthatunk rá. Tehát nem alapozhatunk másra, mint az export növelése érdekében kifejlesztett saját erőfeszítéseinkre, amelynek a hagyományos szén-és textil helyett az új ágazatokra kell épülni”.³⁸

A kereskedelmi és a pénzügyminiszter viszonya átmenetileg feszültté vált, amennyiben Sir Stafford először Roger Mankins külügyi államtitkárt kérte fel delegációvezetőnek a moszkvai tárgyalások harmadik fordulójára, mondván a miniszteri kudarc megengedhetetlen presztízaveszteséggel jár. Cripps végül helyt adott a kérésnek, Wilson pedig táviratban értesítette az SZKP PB külgazdasági ügyekért felelős titkárát, hogy mindössze három napjuk van az egyezmény meg-

---

³⁴ Kenneth O. MORGAN: *Labour in Power 1945-1951*. Clarendon Press, Oxford, 1984. 182-185.

³⁵ Noel THOMPSON: *Political Economy and the Labour Party. The Economics of Democratic Socialism*. UCL Press, London, 1996. 144-147.

³⁶ KAY (1967): 36-38.

³⁷ MORGAN (1992): 123.

³⁸ The Times 1947. X. 3.

kötésére.³⁹ Amint Mikojan egy héttel később pozitív visszajelzést adott, 1947. december 4-én az angol küldöttség repülőgépe azonnal elindult Moszkvába.⁴⁰ Másnap azonban kiderült, a megállapodás előtt leküzdhetetlennek tűnő akadályok tornyosulnak. Az orosz árgaranciára az angol kormány nem tudott ugyanilyen választ adni. Moszkva ráadásul olyan beruházási javakat kívánt, amelyekre más országokból is volt megrendelés. Attlee jelezte, megérti a szovjet fél igényeit, hozzátéve, az orosz gabonaimport nem lehet drágább a kanadainál, míg Bevin a gyengeség beismerésén kívül azt szerette volna elkerülni, hogy Ottawa részéről felmondják a hosszú távú gabonaszállítási szerződést, vagy éppen magasabb árat kezdjenek követelni.⁴¹ Wilson ekkor a következő javaslattal fordult vendéglátóihoz: „*Tekintettel az ellátási nehézségekre, az angol kormány lemond búzaveteli szándékáról, de a már lekötött mennyiségben takarmánygabonát kíván vásárolni. Amennyiben a Szovjetunió hajlandó havi 100.000 tonna gabonát szállítani öt hónapon át, és az angol ellentételezés még ekkor is késik, az üzlet tárgyalannak tekinthető*”.⁴² Mikojan a világpiacon 91%-ban határozta meg az orosz búza értékét, amit Wilson elutasított, mondván a csehek ennél kevesebbet fizettek. Amikor az SZKP titkára kikérte az említett szerződést az irattárból, Wilson egy óvatlan pillanatban belenézett, amelyből kiderült, hogy Csehszlovákia 123 dolláros tonnánkénti áron vásárolt. Az orosz fél ekkor 115 dollárt kért, ám az angol delegáció 96-nál többet nem volt hajlandó fizetni.⁴³ A tárgyalások holtpontra jutását elkerülendő, Sztálin a Kremlbe invitálta Wilsont, aki otthoni protokolláris kötelezettségei miatt – vagy inkább a túlzott szovjetbarátságra vonatkozó találgatásokat elkerülendő – kitért a meghívás elől. Pedig Mikojan alaposan ráijesztett, amikor elmondta neki, hogy saját szeme láttára a kormányülésen lőtték agyon a szovjet minisztertanács egyik prominens tagját. Miközben az orosz hírszerzés sikertelenül nyomozott az ausztrálokkal létrejött szerződés feltételei után, Wilson korrekt árakkal nyélbe ütötte a 750.000 tonnás gabonavételről szóló egyezséget, majd egy kölcsönös repülőgép-vásárlási ajánlattal sikeresen kivédte a *Meteor* és a *Vampire* vadászgép beszerzésére irányuló orosz próbálkozást. Mindazonáltal, a korábban megrendelt 50 darab sugárhajtómű még a berlini blokád előtt eljutott Moszkvába. Wilsont emiatt az amerikai republikánusok közül többen is ámulással vádolták,⁴⁴ a katonai repülés neves szakíróinak többsége (pl. Bill Gunston, Doug Richardson) viszont úgy vélekedik, hogy e licence nem kínált különösebben nagy előnyt Moszkvának, hiszen az orosz légierő hosszú időn át nem mert elszakadni az egyáramú gázturbinával felszerelt, korlátozott hatótávolságú vadászgépektől.

---

³⁹ WILSON (1986): 102.

⁴⁰ Daily Herald 1947. XII. 4.

⁴¹ BULOCK (1985): 490-502.

⁴² SMITH (1964): 125-133.

⁴³ Stephen DORILL - Robin RAMSEY: *Smear! Wilson & The Secret State*. The Fourth Estate Ltd London, 1991. 7-8.

⁴⁴ David LEIGH: *The Wilson Plot. How the Spycatchers and Their American Allies Tried to Overthrow the British Government*. Pantheon Books, New York, 1988. 49-51.

Az egyértelműen sikeres gabonavásárlás ellenére az ellenzék soraiból – főleg Oliver Lyttleton megfogalmazásában – többször is olyan vélemények hangzottak el, hogy az ügylet előnytelen Nagy-Britannia számára, különösen azért, mert a Szovjetunió nem tud fizetni.⁴⁵ További kifogások tárgyát képezte, hogy míg a gabonavásárlás rögzített áron történt, a brit exportárúk ellenértékéről a gyártó cégekkel folytatott tárgyalások elhúzódása miatt félév elteltével sem volt kész megállapodás. A kereskedelmi miniszter azzal próbálta eloszlatni a kételyeket, hogy a világpiacon jóval olcsóbban kínált szovjet árpa még azelőtt megérkezik, hogy a Nagy-Britannia megkezdené a gabonaszállítmányok ellentételezését. Ez egyértelműen cáfolta azt a feltételezést, miszerint a brit kormány újabb hosszúlejáratú hitelt nyújtott a Szovjetunióknak, hiszen a késleltetett, nem konvertibilis sterling alapú fizetéssel inkább Moszkva kényszerült engedményre.⁴⁶ Mivel a közvélemény-kutatások egyértelműen e pragmatikus megközelítést igazolták, a gabonavásárlás pozitív hozadékaival már az ellenzék sem vitatkozott.⁴⁷

Wilson kollégái nagy tudású, felkészült embernek, szigorú, de igazságos főnöknek tartották, aki soha nem kapkodja el a döntéshozatalt, viszont idegesítette őket, hogy néha túlságosan is elveszett a részletekben, és főleg végtelenül unalmasan adja elő mondanóját. Wilson legjobban a kiviteli-behozatali kvóták körüli parttalan alkudozásokat helytelenítette, mivel ez segítette a leginkább konzerválni az elavult termelési struktúrákat. Nem volt doktriner, hiszen a formálódó GATT kapcsán többször is arra figyelmeztetett, hogy ez önmagában nem kínál megoldást a brit fizetési mérleg problémáira, miközben követendő példaként mutatta be azokat a rugalmasan működő kis vállalkozásokat, amelyek a diszkriminatív tarifák részleges feladása jóvoltából az Egyesült Államok piacán komoly részesedést szereztek. A világkereskedelem bővítését csak a nemzetközi szervezetek – a Világbank, az IMF – *International Monetary Fund* (Nemzetközi Valutaalap), a FAO – aktív és egyenrangú részvételével, illetve a Marshall-tervhez hasonló fejlesztési elképzelések megvalósításával párhuzamosan tartotta kivitelezhetőnek.⁴⁸ A kereskedelmi miniszter népszerűségéhez az is hozzájárult, hogy a Cripps által elfogadtatott, keynes-i ihletésű, de erősen exportorientált gazdaságpolitika jóvoltából kedvező fordulat állt be a folyó fizetési mérlegben, így folyamatosan bővült a hazai fogyasztásra fordítható áruválaszték.⁴⁹ Wilson országos ismertsége, pártbeli és választói támogatottsága jóvoltából viszonylag könnyen el tudta fogadtatni a monopóliumok működését szabályozó, az exportgarancia és területfejlesztési jogszabályokat, majd végül, de nem utolsósorban a hazai filmgyártásról szóló törvényt. A politikust kétségtelenül lenyűgözte a filmvilág eleganciája és pezsgése, de az általa kidolgozott

---

⁴⁵ House of Commons Official Report. February 2 1948. HANSARD VOL. 446. 1583.

⁴⁶ House of Commons Official Report. March 2 1948. HANSARD VOL. 448. 321-345.

⁴⁷ KAY (1967): 39.

⁴⁸ House of Commons Official Report. February 29 1948. HANSARD VOL. 446. 1317-1321.

⁴⁹ O. MORGAN (1984): 362-366.

jogi szabályozás megmutatta a köztulajdon iránti elkötelezettségének, és rajongásának határait.⁵⁰ A vásárláshoz szükséges keményvaluta híján Cripps 75%-os vámmal sújtotta az amerikai filmeket, amely lényegében az import teljes függesztését vonta magával,⁵¹ ám a *Rank Organisation* (a legnagyobb brit stúdió) nem pótolhatta a kieső hollywoodi alkotásokat. A kereskedelmi miniszter még 1948 kora tavaszán megállapodott az amerikai filmforgalmazókkal, hogy a 75%-os vám a brit filmipar támogatására fog szolgálni, majd kiadott egy olyan miniszteri rendeletet, amely kötelezően 20%-ról 45%-ra emelte a mozikban vetítendő hazai filmek arányát. Mivel a brit gyártók képtelenek voltak teljesíteni az elvárásokat, a kvótát végül 35%-ban rögzítették,⁵² de a Rank erejéből inkább csak másod, harmadvonalbeli filmekre telt. Mindettől függetlenül, a *British Film Finance Corporation* (Brit Filmproduceri Társaság) részvételével több kiemelkedő alkotás is készült, mint pl. a bécsi csatornarendszerben forgatott, *The Third Man* (A harmadik ember) című kémfilm.⁵³

Wilson június elsejétől az áremelkedésekre való tekintettel a lábbelik viszonylatában teljesen, míg a ruházati termékek esetén széles körében hatályon kívül helyezte az áruforgalmi korlátozásokat,⁵⁴ ám az év második felében két botrány is árnyékot vetett politikai pályafutására. Mivel objektív és szubjektív okok miatt hiánycikknek számított a jó minőségű lábbeli, a sajtó a kereskedelmi minisztertől kért magyarázatot. Az egyik jelentős példányszámú napilap így adta vissza Wilson júliusi birminghami beszédét: „*abban az iskolában, ahol tanultam, a gyerekek több mint a felének nem volt cipője vagy csizmája*”.⁵⁵ Huddersfield polgármestere cáfolta e kijelentést, amire Wilson kínos magyarázkodásba kezdett. Először azt mondta, nem a saját iskolájáról beszélt, viszont személyes tapasztalataira hivatkozván ragaszkodott hozzá, hogy a háború és a gazdasági világválság éveiben gyerekek ezrei jártak mezítláb Liverpool és más nagyvárosok nyomornegyedeiben. A politikus saját állítása szerint arra célzott, hogy osztálytársainak a fele cipő helyett kényszerűségből az olcsóbb és tartósabb klumpában ment iskolába, ám az utólagos értelmezés újabb ellentmondásokat szült, ráadásul Liverpool tiszti főorvosa is éles kritikával illette. Valószínű, hogy Wilson azt szerette volna kommunikálni, hogy „*a 20-as években az iskolások többségének nem mindig volt jó minőségű cipője*”,⁵⁶ de a részgazságokat tartalmazó kijelentés valamilyen szinten mégis megkérdőjelezte a korábban igazmondásáért nagyra becsült kormányzati tisztviselő reputációját. A kortársaknak viszont feltűnt, hogy Wilson nem tud jól bánni a sajtóval, mert sokszor túlreagálja – személyes sértésként interpretálja a sajtó kritikai megjegyzéseit, ugyanakkor túl gyakran fest az indo-

---

⁵⁰ ZIEGLER (1993): 69-71.

⁵¹ Daily Herald 1948. I. 22.

⁵² House of Commons Official Report. May301948. HANSARD VOL. 452. 769-786.

⁵³ LEIGH (1988): 53-54.

⁵⁴ Herbert MORRISON: *An Autobiography by Lord Morrison of Lambeth*. Odhams Press Limited, London, 1961. 251-256.

⁵⁵ SMITH (1964): 140.

⁵⁶ MORGAN (1992): 132-137.

koltnál sötétebb képet a valóságról. Az e téren megmutatkozó retorikai tehetsége a miniszterelnöki pozícióban egyértelmű hátránynak bizonyult, mivel a helyzetek dramatizálása sokszor bizalomvesztéssel végződött, másrészt a hasonló természetű PR - fogások a kormányzati döntések elfogadtatását is megnehezítették.⁵⁷ Az ügy nagy valószínűséggel hamar feledésbe merül, ha 1948 utolsó harmadában nem indul rendőrségi vizsgálat John Belcher miniszterhelyettes ellen, aki a vádak szerint az importengedélyeztetési eljárások során csúszópénzt, és egyéb szívésségeket fogadott el üzletemberektől. Wilsonnak már huzamosabb ideje fejfájást okoztak Belcher alkoholproblémái, amikor úgy értesült, hogy a 'Sherman Pools' sportfogadási iroda a miniszterhelyettes jóvoltából túllépte papírellátmányát. Mivel a belső vizsgálat hitelt érdemlően bizonyította, hogy Sydney Stanley, a meglehetősen kétes, és tisztázatlan ügyleteiről elhíresült vállalkozó 5.000 fontért az ügy elsimítását ígérte, Belcher, aki ugyan nem viszonzta az üzletembertől kapott szívésségeket, és a kozmetikai ipar felügyelete során sem kedvezett a gyártóknak, az általa elkövetett súlyos indiszkréciónak 1948. október 15-én lemondott.⁵⁸ Stanley eközben azt sugallta, hogy a botrányban Aneurin Bevan, valamint Hugh Dalton is érintett. Wilson esetleges szerepéről semmilyen utalás nem hangzott el, Churchill mégis a kereskedelmi minisztert hibáztatta, és a konzervatív sajtó is hosszan cikkezett politikai felelősségéről.⁵⁹ Wilson határozottsága és gyors cselekvése jóvoltából megerősítette politikai tőkét, azonban sokáig volt rossz érzése amiatt, hogy a miniszterhelyettes ártatlanul is távozni kényszerült a közéletből, majd az együtt töltött évek emlékére tekintettel 1960-ban sikeresen kilobbizta, hogy Belcher engedményt kapjon adóhátralékának rendezésére.⁶⁰

A Marshall-segély jóvoltából ugyan stabilizálódott Nagy-Britannia pénzügyi helyzete, az Egyesült Államokból érkező import ellentételezéséhez azonban dollárra volt szükség, ez viszont a segélyek idő előtti felhasználását hozta magával. Mivel az export dinamikus növekedése nem kis részben az amerikai gazdaság expanziójának volt köszönhető, az 1949. júliusi recesszió óriási nyomás alá helyezte a fontsterlinget.⁶¹ Az ellenzék a brit ipar magas termelési költségeit, valamint a közkiadások expanzióját hibáztatta a dollárválság miatt, a kereskedelmi miniszter azonban a munkanélküliség növekedését tekintette nagyobb veszélynek, amely a dollárhiány révén állhat elő, hozzáátve, hogy bármilyen deflációs lépés csupán az 1931-es állapotok visszaállítására lenn alkalmas, ráadásul semmissé tenné a foglalkoztatottság terén érzékelhető javulást.⁶² Az 1948-ban elért fizetési mérlegtöbblet a fogyasztási korlátozások fokozatos megszüntetése következtében gyorsan elolvadt, ráadásul az amerikai export visszaesése is London ellen fordította a nemzetközi pénzpiacot. A leértékelés

---

⁵⁷ PIMLOT (1992): 121-124.

⁵⁸ Daily Herald 1948. X. 16.

⁵⁹ The Times 1948. XI. 26.

⁶⁰ ZIEGLER (1993): 72-73

⁶¹ Daily Herald 1949. VII. 9.

⁶² House of Commons Official Report. July 14 1949. HANSARD VOL. 467. 784-798.

viszont a sterlingövezet tagországai és az Egyesült Államok érzékenysége nem feltétlenül kínálkozott a legjobb megoldásnak. A kormány szakértői közül Hugh Gaitskell energiaügyi miniszter, Douglas Jay, pénzügyminisztériumi államtitkár egyértelműen a devalváció mellett volt, Wilson azonban sokáig lebegtette álláspontját. Noha július 21-én megtartott tanácskozáson úgy tűnt, hogy kizárólag az időzítés tekintetében képvisel némileg eltérő véleményt, Jay a következő megbeszélés során viszont úgy látta, hogy a kereskedelmi miniszter a kétértelműség mögé próbál elrejtőzni.⁶³ Gaitskell számára azonban egyértelműnek tűnt, hogy Wilson is elfogadta a mielőbbi leértékelést. Ennek fényében igen nagy meglepetést okozott, amikor 1949. augusztus 19-én, a miniszterelnök és Sir Stafford jelenlétében mégis a halasztás mellett érvelt, mondván a döntéssel meg kellene várni a szeptember végén esedékes IMF közgyűlést.⁶⁴ Mivel az ország aranytartálékainak gyors ütemű fogyatkozásával világossá vált, hogy az „egy font 4.03 dollár” árfolyam tarthatatlan, Wilson a GATT Annecy fordulója után elvitte a zürichi gyógykezelésen tartózkodó Cripps-nek a kormányfő levelét, amely a gyors leértékelés szükségességéről próbálta meggyőzni a gazdasági minisztert.⁶⁵ A misszió sikeres volt, mert amint Cripps hazatért, 1949. szeptember 18-án, az eredeti 10%-os tervezettel ellentétben, a font kétszer akkora leértékelésére adott utasítást.⁶⁶ A devalváció kétségtelenül lendületet adott a brit exportnak, a szükséges gazdasági szerkezetváltást azonban nem tudta elindítani. A közvélemény-kutatások ugyanakkor visszaigazolták, hogy az 1949-50. évi költségvetési tervezetet a biztató perspektíva hiányában, 300 milliós megszorításra való tekintettel a választópolgárok részéről már nem övezi egyértelmű lelkesedés.⁶⁷ Ezzel egy időben az üzleti szféra részéről is mind több olyan visszajelzés érkezett, hogy a vállalkozók többsége már nem tartja indokoltnak a kiterjedt állami ellenőrzés további fenntartását.⁶⁸ A független szakértők egyöntetűen azt hangoztatták, hogy a késedelmes döntés túlreagálta a helyzetet, így semmi sem menthette meg a kormányt a súlyos presztízsvesztéstől.

Az 1950 első hónapjaiban esedékes választásokra készülődő Munkáspárt esélyeit jelentősen rontotta, hogy a kabinet tagjainak jelentős része már idős, a háborús kormányzásban és a gazdasági válságkezelésében megfáradt ember volt, szinte mindegyikük komoly egészségi problémákkal küszködött.⁶⁹ Wilson a döntően katolikus vallású, ír származású lakosok által dominált huyton-i választókerületben indult a parlamenti mandátumért. Kampányának középpontjában a körzet hanyatló gazdaságának helyreállítása, új gyárak telepítésének elő-

---

⁶³ O. MORGAN (1984): 383-384.

⁶⁴ ATTLEE (1962): 225-228.

⁶⁵ WILSON (1986): 104-109.

⁶⁶ The Times 1949. IX. 19.

⁶⁷ Harold MACMILLAN: *Tides of Fortune 1945-1955*. Macmillan & Co. London, 1969. 92-93.

⁶⁸ Edward HEATH: *The Course of My Life*. Hodder & Stoughton, London, 1998. 125-127.

⁶⁹ FOOT (1974): 294-295.

mozdítása állt. A konzervatív jelölt a terv irreális voltát hangsúlyozta, aminek úgy adott hangot, hogy James Thurber (1894-1961) amerikai humorista 1939-es, önéletrajzi ihletésű novellájának álmodozó, önmagát hősnek képzelő főszereplőjére⁷⁰ utalva a „*munkáspárti Walter Mitty*” címkével tüntette ki Wilsont, mint aki légvárakat akar építeni a Merseyside-on. A vallásos szavazók körében mégis rendkívül kedvező visszhangra talált, hogy sikerrel lobbizott a katolikus egyház három iskolájának állami támogatása érdekében, amire Prescott konzervatív vezetés alatt álló önkormányzata sem volt hajlandó. Mindezek ellenére parlamenti mandátumának megtartása 834 szavazaton múltott.⁷¹

A munkáspárti győzelem ellenére Wilson némiképp csalódott, amiért a korábbi évek során alacsonyabb pozíciókat betöltő Gaitskell-t nevezték ki a gazdasági ügyek miniszterének,⁷² ettől függetlenül mindent elkövetett azért, hogy az ország ellátásához szükséges import lehetőleg a *Commonwealth* (Nemzetközösség) tagjaitól érkezzen. A törekvés sikeresnek bizonyult, hiszen a dollárért történő behozatal aránya az 1938. évi 42%-ról 1949-re 13%-ra csökkent, ugyanakkor a szabályozott piac előnyei a hosszú távra szóló megállapodások jóvoltából a nemzetközösségi országokban folyó gyapottermelésre is kiterjedtek, a nagy tételben történő gyapotvásárlás árfelhajtó hatása nem lépett túl azon a szinten, mint amely a magánbeszerzésű gyapjúnál volt érezhető. Wilson egyben hozzátette, az import liberalizációjával már csak azért sem érdemes sietni, mivel a meghatározó részesedéssel bíró kereskedelmi vállalkozók folyamatosan arra töreksenek, hogy egymás között osszák fel a behozatali kvótákat.⁷³

A kormányzást viszont a párton belül zajló ideológiai viták sem könnyítették meg. Amikor 1950 júniusában Herbert Morrison, a Labour jobbszárnyának vezetője, az alapszabályzat módosítására, vagyis lényegében a köztulajdon kiterjesztéséről történő lemondásra szólította fel a tagságot, a baloldali platform kis híján pártszakadást intézett elő.⁷⁴ Wilson a dorking-i kongresszuson publikálta a három éves vezetői tapasztalatait összegző - *The State and the Private Industry* (Az állami és a magánipar) című tanulmányát, amely komoly meglepetést okozott a Munkáspárt tagságának. A technokrata beállítottságú miniszter most fundamentalista szocialista benyomását keltette, aki a háborús idők állami ellenőrzését kívánná visszahozni, holott leépítésében igen komoly szerepet játszott a megelőző öt év során.⁷⁵ A vitairat elsősorban a vezetés figyelmének felkeltésére szolgált szervesen illeszkedően Wilson politikussá válásának folyamatába. A korábban jellemző bürokrata magatartást ekkor már végérvényesen felváltotta a vitát kezdeményező, a retorikai fogásokat kitűnően alkalmazó szónoki attitűd. Wilson so-

---

⁷⁰ Samuel Goldwyn Company: *The Secret Life of Walter Mitty*. (1947) Írta: James THURBER. Rendezte: Norman MCLEOD. Főszereplők: Danny Kaye, Virginia Mayo. – www.imdb.com - 2008. V. 20.

⁷¹ The Times 1950. II. 24.

⁷² RODGERS (1964): 97.

⁷³ House of Commons Official Report. April 20 1950. HANSARD VOL 474. 350-369.

⁷⁴ MORRISON (1961): 270.

⁷⁵ Daily Herald 1950. X. 5.

sem támogatta a mindenre kiterjedő államosításra vonatkozó nézeteket, de egyben azzal is tisztában volt, hogy az állam a jelenleginél szélesebb körű gazdasági szerepvállalásra nincs felkészülve. Mindettől függetlenül úgy vélekedett, hogy a szabad vállalkozás és a gazdasági tervezés kombinációja jóvoltából 1975-re létrejöhet a (sajátosan) szocialista Nagy-Britannia.⁷⁶ A szocializmussal kapcsolatos elképzelései, valamint a kelet - nyugati kereskedelem fejlesztése melletti elkötelezettsége azonban semmit sem változtatott antikommunista nézetein, hiszen továbbra is meggyőződéssel vallotta, hogy a szovjet típusú rendszer halálos fenyegetést jelent.⁷⁷ Noha a politikus 1950. június végén még a gazdasági helyzet fegyelemre méltó javulásáról tarthatott beszámolót, és azt jövendölte, hogy az év végén egyensúlyba kerül a fizetési mérleg, a koreai háború keresztülhúzott minden előzetes várakozást. A világpiaci árak emelkedése szükségszerűen járt együtt a megélhetési költségek növekedésével, amelynek nyomán az ellenzék – igaz, megalapozatlanul – de egyre többször azt hangoztatta, hogy még a második világháború idején ellenséges országok gazdasága is jobban működik.⁷⁸ A szocialista országokkal folytatott árucserre viszont újabb támadási felületet nyújtott a kormány bírálóinak, mivel a soha nem látott mértékű exportkényszer ellenére is lehetett arra hivatkozni, hogy Nagy-Britannia olyan szerszámgépeket ad el a Szovjetunió és Lengyelország számára, amelyek hadicélú termelésre is használhatók, miközben az exportáruk átvételre érkező kelet-európai küldöttségek indokolatlanul szabadon mozognak. Válaszában Wilson arra hívta fel a figyelmet, hogy a szovjet importból származó puha és keményfa nélkül igen nehezen lehetne teljesíteni a konzervatívok nagyvonalú lakásépítési terveit, hozzáátéve, hogy a védelmi szempontból kardinális jelentőségű eszközök kivételében már csak a korábbi rendelkezések teljesítéséről lehet szó.⁷⁹ Az 1947-től fellendülő magyar-angol gazdasági kapcsolatok ekkorra már teljesen megszakadtak, ugyanis Wilson azonnali hatállyal teljes körű export - importkorlátozást rendelt el Magyarország ellen,⁸⁰ amikor 1949. november 19-én az Államvédelmi Hatóság letartóztatta Edgar Sanderst, a budapesti Standard Híradástechnikai Gyár pénzügyi főellenőreit.⁸¹ A brit üzletembert arra kényszerítették, hogy embercsempészés vádjával terhelő vallomást tegyen Israel Gaynor Jacobsonra, a JOINT zsidó segélyszervezet magyarországi vezetőjére,⁸² majd 1950 februárjában, Robert A. Vogelerral, a budapesti vállalatban többségi tulajdonos International Telephone & Telegram

---

⁷⁶ O. Morgan, 1984: 414-415.

⁷⁷ ZIEGLER (1993): 76-77.

⁷⁸ House of Commons Official Report. November 2 1950. HANSARD VOL. 480. 436-445.

⁷⁹ House of Commons Official Report. September 18 1950. HANSARD VOL. 478. 1561-1582.

⁸⁰ Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX – J – 1 – j – Külügyminisztérium (KÜM) – TÜK Iratok Anglia 1945-64 - 13-as d. - 26/b tétel. 001070/52. 9/1. 1950. V. 22.

⁸¹ Robert A. VOGELER: *I Was Stalin's Prisoner*. Harcourt, Brace & Company, New York, 1952. 140-148.

⁸² Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁSZTL) VII/13-b V/101890/3. 19-26/170.

amerikai állampolgárságú alelnökével, és Geiger Imre vezérigazgatóval a Standard-ügy néven elhíresült koncepciók perben kémkedés vádjával bíróság elé állították, végül 13 év fegyházban letöltendő szabadságvesztésre ítélték.⁸³

Az elvi nézeteltérések mellett a kormányon belüli szakmai viták is sokasodtak. Miután szeptember végére elkészült a koreai háború miatt az eredetihez képest módosított 1951-es költségvetés, Cripps egészségi problémái miatt lemondott tisztségéről. Feladatait Hugh Gaitskell vette át, aki kinevezésével egy időben megpendítette, hogy a háborús veszély nyomán vissza kell fogni a megállíthatatlanul növekvő egészségügyi kiadásokat. A jóslat hamar beteljesedett, ugyanis a vezérkari főnök október végén arról tájékoztatta Attlee-t, hogy a Szovjetunió másfél - két év múlva átfogó támadást indíthat Nyugat-Európa ellen. Az elkövetkező időszakra tervezett évi 4,7 milliárd fontos katonai kiadás csak úgy volt teljesítő, ha 1951-ben 1,1 milliárddal megemelik a védelmi tárca költségvetését. London remélte, hogy Washington ebből félmilliárdot magára fog vállalni,⁸⁴ de a sokasodó pénzügyi terhek folytán a kongresszusban egyre többször hangoztak el olyan vélemények, hogy vissza kell vonni az Európában állomásozó amerikai hadosztályokat, majd az amerikai sajtó is egyértelműen arra szólított fel, hogy Nyugat-Európa vállaljon nagyobb részt saját védelméből.⁸⁵ Az elnök nyomatékos kérését nem lehetett figyelmen kívül hagyni, mivel Truman 1950. december 4-én arról tájékoztatta a brit kormányfőt, hogy a szabad világ jövője Koreában dől el, vagyis Nyugat-Európa lesz a következő áldozat.⁸⁶ A vasfüggöny és az Atlanti-óceán között elterülő térség védelmét egyedül a már csökkentett létszámú amerikai és brit hadosztályokra lehetett alapozni, ugyanis a francia hadsereg tekintélyes része Indokínában harcolt, a kisebb országok nem nyújthattak érdemi hozzájárulást, míg az NSZK fegyveres ereje csupán a tartományi rendőrségekre, és a belbiztonsági alakulatokra korlátozódott.⁸⁷ Truman és Eisenhower azonban világossá tette az európai szövetségesek előtt, hogy német újrafelfegyverzés hiányában az öreg kontinens védelme egyáltalán nem garantálható.⁸⁸ A brit közvélemény ezzel kapcsolatos aggodalmait Israel Brodie, a szigetország főrabbija fogalmazta meg a legképletebben, miszerint a kísérlet könnyűszerrel a demokratikus világ ellen fordulhat, mert ahogy Hitler lepaktált a sztálini Szovjetunióval, úgy a német egyesülés ígérete az NSZK-t is eltérítheti a nyugati szövetségtől. Wilson, bár nem vitatta a főrabbi téziseit, mégis azt mondta, a háború elkerüléséhez még mindig a német részvétel a legjobb opció.⁸⁹ A munkáspárti balszárny is erősen kételkedett Bonn megbízhatóságában, a tiltakozás mégis főleg a saját fegyverkezési program el-

---

⁸³ Magyar Rádió (MR) 1950. II. 17. D 5945/1-11 DL-3. (tekercs)

⁸⁴ MORRISON (1961): 266-267.

⁸⁵ Dwight David EISENHOWER: *The Eisenhower Diaries*. Edited by Robert H. FERRELL. W. Norton & Company, New York, 1981. 176-183.

⁸⁶ TRUMAN (1973): 498-504.

⁸⁷ James CALLAGHAN: *Time & Chance*. Collins, London, 1987. 107-112.

⁸⁸ The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden. Full Circle. Cassel, London, 1960. 29-31.

⁸⁹ The Times 1951. III. 5.

len irányult, tudniillik Bevan úgy vélte, hogy Anglia egy bizonytalan cél javára készül feláldozni a gazdasági prosperitáshoz fűződő érdekeit.⁹⁰

A megérzés egyáltalán nem volt alaptalan, ugyanis London csak akkor foghatott hozzá a stratégiai tartalékok képzéséhez, amikor megszűnt a világpiacon az effektív nyersanyaghiány. Wilson elsődleges feladatnak nevezte, hogy a polgári fogyasztás növekedése nélkül sikerüljön megőrizni a brit ipar termelésének addigi szintjét, amelyet követően a haditermelésre kellett koncentrálni az erőforrásokat. A tartalékolás csupán a lakossági szükségletek kielégítése és az exportkötelezettségek teljesítése után következhetett. A kereskedelmi miniszter egyben rámutatott, hogy a kevésbé fontos területeken szükség lesz a fogyasztás szintjének korlátozására, de azt is fontosnak tartotta kiemelni, hogy a raktározási költségek a meglévő kapacitások ésszerűbb kihasználásával és új tárolók létesítésének megtakarításával is csökkenthetők.⁹¹ Az utóbbi beszámolót, noha nem lehetett valódi bizalmi szavazásként értelmezni, a baloldali platform fenntartásaitól függetlenül tudomásul vette, hogy ne kelljen idő előtt kiírni a választásokat.⁹² Gaitskell a költségvetési deficit csökkentése végett a fogászati kezelésekre és a szemüveg kiutalásra, valamint a receptekre egy shillinges pótdót kívánt bevezetni. Bevan számított rá, hogy a Foreign Office élére kerülhet, de amint ez meghiúsult, április 14-én lemondott a február óta betöltött munkaügyi miniszteri tisztségéről.⁹³ A pénzügyminisztérium elképzeléseivel Wilson sem tudott azonosulni, arra hivatkozván, hogy az ország folyó fizetési mérlegének 229 milliós többlete generációk óta a legjobb eredménynek tekinthető, viszont elismerte, hogy a világgazdasági tendenciák ismeretében nem valószínű, hogy a többlet huzamosabb ideig fennmarad.⁹⁴ Mindazonáltal, számára az egészségügyi térítés a jóléti állam elleni támadással volt egyenértékű, amelynek nem lehetett látni a végkifejletét. 1951. április 24-én Wilson a következő gondolatokkal nyújtotta be lemondását: *„Az ügy, amely miatt Mr. Bevan és én szükségesnek éreztük visszaadni kormányzati pozíciónkat, nem a fogászati kezelésekkért vagy a szemüvegért fizetendő térítésre korlátozódik. A költségvetés egy olyan újrafelfegyverzési program mellett kötelezte el magát, amelyről nem hiszem, hogy a rendelkezésre álló nyersanyagkészlet mellett fizikailag kivitelezhető. Tény, hogy a jelenlegi világpolitikai helyzet kényszerpályára küldte Nagy-Britanniát, de ha az újrafelfegyverzés pénzügyi vonzata túllépi a rendelkezésre álló forrásokat, először lemaradunk a fegyverkezésben, gazdasági alapjaink megrendülnek, amely az életszínvonallal együtt a társadalmi szolgáltatásokat is veszélybe sodorja. Mi abban a reményben léptünk be a NATO felfegyverzési programjába, hogy partnereink az elérhető nyersanyagok arányos részét nekünk juttatják. Amíg az Egyesült Államok nem dönt arról, hogy saját felkészülé-*

---

⁹⁰ FOOT (1974): 313-317.

⁹¹ House of Commons Official Report. March 14 1951. HANSARD VOL. 485. 1601-1612.

⁹² MACMILLAN (1969): 318.

⁹³ HEATH (1998): 151.

⁹⁴ House of Commons Official Report. April 16 1951. HANSARD VOL. 486. 1474-1494.

sén kívül lakosságának fogyasztását, vagy a szövetségesi fegyverkezését támogatja-e, addig a mi tervzetünk csupán illúzió. A 4000 millió fontos projekt sorsa nem az itt megtakarítható 13 millió múlik, azonban az ingyenes egészségügyi ellátás elvének megsértése precedenst teremthet ahhoz, hogy a térítések gyakorlata a költségvetés helyzetétől függően általánossá váljon. Az újrafelfegyverzési program életbe léptetését el lehetett volna halasztani egy teljes körű költségvetési hatásvizsgálat lebonyolításáig, de volt rá esély, hogy a hatékonyság veszélyeztetése nélkül felfedjük és kiiktassuk az esetleges párhuzamosságokat, vagy a parlament olyan törvényt hagyjon jóvá, amely az intézkedések ideiglenes jellegét hangsúlyozza. Sajnos, ezekre a még elfogadható megoldásokra irányuló erőfeszítések fennakadtak a program kompromisszum nélküli átvitelét célul tűző elhatározáson. Mivel a kollektív felelősség elve minden egyes minisztertől a kormány döntéseinek teljes és tiszta szívből szóló támogatását kívánja, a vellejáró szakpolitikával egyetemben, úgy éreztem, hogy sem kollégáimmal, sem magammal szemben nem lenne helyes, ha a kabinet tagja maradnék. Nem tudom e bejelentést megtenni annak elismerése nélkül, hogy bár a döntésem elvi alapokon nyugszik, elhidegülés áll be a kabinet tagjai és személyem között. Mindettől függetlenül megtiszteltetés volt velük dolgozni. A kérdés megosztotta a pártot, de a parlament baloldalán nincs megosztottság abban a tekintetben, hogy meg kell őrizni, és tovább kell fejleszteni korunk társadalmi forradalmát, amely a szociális igazságosságon, és az egyenlő gazdasági lehetőségeken alapul. Amiben eltér a véleményünk, az a hit, hogy a társadalmi szolgáltatások prioritást élveznek, nem kevésbé járulva hozzá a világ békéjéhez, mint egy megvalósíthatatlan újrafelfegyverzési program. Amit a szociális juttatások és társadalmi szolgáltatások terén elértünk, tágabb értelemben egy új utat kínál a világnak, amely sem a kommunizmus, sem a szabadpiac kegyetlenségét és brutalitását nem veszi alapul. Ez olyan eszközt biztosít, amelynek köszönhetően az emberek igazságosabb arányban részesednek munkájukból, és több lehetőségük lesz teljes életet élni. Ez az életforma megőrzendő és kiterjesztendő. Abban a reményben, hogy a mozgalom egyszer megtalálja a szociális és hadikiadások közötti helyes egyensúlyt, bár, szükségesnek ítélttem, hogy kilépjek a kormányból, továbbra is szándékomban áll mindent megtenni a párt és a kabinet támogatása érdekében”.⁹⁵ Másnap Wilson is megjelent az addig árnyékban működő *Keep Left Group* (Balra Tartó Csoport) informális találkozásán, ahol Bevan, Barbara Castle, Richard Crossman, Harold Davies és a volt energiaügyi miniszterhelyettes, John Freeman csatlakoztak Ian Mikardo és Michael Foot nevével fémjelhezhető, baloldali irányzathoz.⁹⁶

Wilson lemondása a Labour jobbszárnyán és az ellenzék köreiben is meglehetősen nagy felzúdulást keltett. Miután a kórházban lévő miniszterelnök nem tudta eltéríteni szándékától, Hugh Dalton Nye, vagyis Bevan pudlijának titulál-

---

⁹⁵ House of Commons Official Report. April 24 1951. HANSARD VOL. 487. 228-231.

⁹⁶ O. MORGAN (1984): 455-456.

ta a politikust.⁹⁷ Harold Macmillan, későbbi konzervatív miniszterelnök is egyértelműen úgy gondolta, hogy Wilson nem elvűségéből, hanem csupán számításból mondott le.⁹⁸ Az utóbbi nézetekkel Gaitskell és Morrison is egyetértett, ráadásul az előbbi soha nem bocsátotta meg Wilsonnak, hogy egy ilyen válságos helyzetben távozott a kabinetből. Emanuel Shinwell, az Attlee-kormány energiaügyi minisztere szerint Wilsonnál az önmagában tiszteletre méltó ambíciózusság a színlelt idealizmus őszintétlen gesztusaival párosult, így az általa tanúsított illojális magatartás szükségszerűen hozta magával a Munkáspárt választási vereségét.⁹⁹ A politikus érezte, hogy a Labour nem tudja megőrizni a kormányzati pozíciót, miközben úgy kalkulált, hogy egy 4-8 évig tartó ellenzéki periódus elteltével pénzügyminiszter vagy külügyminiszter lehet Aneurin Bevan kormányában.¹⁰⁰ Mindazonáltal, Wilson jelentős kockázatot vállalt magára, hiszen egy esetleges választási győzelem után a pártvezetés nem számított volna a kormány munkájában történő közreműködésére, ugyanakkor képviselői mandátumának megőrzésében sem lehetett biztos, hiszen fennállt a veszély, hogy lemondását a választók árulásként interpretálják.

---

⁹⁷ ATTLEE (1962): 245-247.

⁹⁸ MACMILLAN (1969): 66.

⁹⁹ ZIEGLER (1993): 87-88.

¹⁰⁰ KAY (1967): 63.